

УДК 39-057.4-027.233.2(477)''19/20''С.Павлюк

Роман ЯЦІВ

ІНТЕГРАЛИ УСПІХУ: НАУКОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ СТЕПАНА ПАВЛЮКА

Розглядається сукупність наукової та науково-організаційної діяльності Степана Павлюка — вченого-етнолога, громадсько-культурного і політичного діяча, незмінного директора Інституту народознавства НАН України. Його великий доробок як організатора і як дослідника етнічної культури подається за структурою моделей — найбільш значимих тематично-сміслових напрямків наукових зусиль або форм організаційних ініціатив. Наголошується на значенні реформування С. Павлюком системи академічної гуманітарної науки, зокрема формування львівського осередку народознавства. Серед пріоритетних наукових проблем вченого — проблема етногенезу, комплексів звичаєвості в етнорегіонах України, цілісності та самобутності української культури.

Ключові слова: Степан Павлюк, народознавство, етнологія, етногенез, академічна наука, етнонаціональна традиція, традиційна культура, духовно-ціннісний комплекс, наукова модель, організаційна модель.

© Р. ЯЦІВ, 2018

Наукове ім'я та терени діяльності Степана Павлюка мають чіткі, майже енциклопедичні означення. Один з фундаторів сучасної української етнологічної науки, реорганізатор системи академічних студій над комплексами етнічної традиції в її проєктивності на сучасність, ідеолог націоцентричного підходу до формування дослідницьких програм з їх інтеграцією в живу практику державотворення — це лише найбільш загальні маркери, що охоплюють конфігурацію здобутків видатного вченого-етнолога, державно-політичного діяча, незмінного директора Інституту народознавства НАН України, професора, академіка НАН України. В три десятиліття історичної динаміки світоглядних перетворень в Україні вклялися мрії, воля, пристрасть і націлені творчі дії Степана Павлюка як інтелектуала і будівничого нової якості національного культурного життя.

Кожна деталь професійної біографії ювіляра має відповідник у його ж характерології. Сконструйована вона була з автохтонних рис мешканців гірського масиву Бойківщини, де «з віку-правіку, від покоління до покоління, від особи до особи переходили узвичаєні навички, які набували сталих дій у форматі традицій, тобто звичаєво узаконених норм соціально-культурної поведінки, моралі, етикету, господарсько-побутових усталених засад і настанов» [1, с. 14]. Закріплені традицією етнопсихологічні якості бойків — вольових і життєлюбних господарів свого краю — збалансовані диференційованими творчими реакціями на красу природи, на духовно-ціннісний уклад життя. Автентична фольклорна традиція, талановитим носієм якої була мати, Параска Павлюк, значною мірою вплинула на подальші зацікавлення Степана.

В такій системі етнокультурних координат і зростає Степан Павлюк у рідній Волосянці. Культивуючи в собі гармонію духу і фізичної міцці (ще 1965 року виборив звання чемпіона України з лижного двоборства), готував себе до майбутніх націєтворчих чинів. Учителювання в сільській школі (1965—1966, с. Сможе Сколівського р-ну) стало першою ланкою його наукових запитів. Далі — роки навчання на історичному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка (1967—1972), аспірантура Державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР (1979—1982), захист кандидатської дисертації (1983) та продовження наукової діяльності у статусі академічного вченого-етнографа. Саме з другої половини 1980-х років розпочинається стрімке підкорення С. Павлюком наукових висот, синхронно до науково-організаційної, а потім і політичної діяльності.

М. Сополіга, С. Павлюк та М. Мушинка в Музеї Інституту народознавства НАН України у Львові

Виходячи з цього ключового пункту професійного розвитку та зростання патріотично-ангажованих ініціатив Степана Павлюка, увиразнюються стратегічні вектори, які надалі стануть його ідейними конструктами в усіх діяльнісних іпостасях. Щоб зрозуміти секрети його успіхів як вченого, реформатора та незмінного керівника академічного наукового інституту, впливового менеджера в інтелектуальному просторі України, прокладача нових траєкторій розвитку громадянського суспільства, політика з виразною національною ціннісною доктриною, важливо розглянути інтеграли його збірного особистісного портрета через призму вироблених ним же наукових та організаційних моделей. Такими вважаємо моделі інституційного та науково-парадигматичного рівнів. До першого належать ідеї створення Інституту народознавства НАН України, Міжнародної асоціації українських етнологів, Крайової ради українського національно-патріотичного блоку Львівщини, Крайової ради Конгресу української інтелігенції, відновлення діяльності Міжнародної Карпато-Балканської комісії по вивченню традиційної культури населення Карпат і Балкан (МКККБ), підготовка законодавчої ініціативи з заборони в Україні комуністичної партії, державної програми з питань вивчення, збереження та охорони історико-культурної

спадщини населення, що потерпає від аварії на Чорнобильській АС, заснування спеціалізованого наукового двомісячника «Народознавчі зошити», до другого — науково-теоретичне обґрунтування міждисциплінарного комплексу наукових знань «народознавство», формування держстандартів відповідного навчального предмету для середньої школи, відкриття нових напрямків академічних досліджень з проблематики «Аграрна народно-традиційна культура», «Етногенез та етнічна історія Українських Карпат», «Наукова реконструкція етнографічної традиційності радіаційно забруднених зон Полісся», «Інтегральне вивчення етнокультурних процесів українського зарубіжжя», «Самоідентифікація українців в сучасних умовах: влада і суспільство», «Мала енциклопедія українського народознавства», «Українське сакральне мистецтво», «Українське мистецтво у світовому контексті», «Мистецька спадщина Тараса Шевченка», інтегральної культурології, етнопсихологічних, соціокультурних, етнолінгвістичних, політологічних студій тощо.

Степан Павлюк очолив Інститут народознавства НАН України на гребні своєї громадсько-політичної активності, вносячи дух романтизму в доволі конкретні, прагматичні реформаторські ідеї. Та й сам факт автономізації Львівського відділення ІМФЕ

ім. М.Т. Рильського АН УРСР в окремий академічний інститут став далекоглядним кроком молодого директора-максималіста. Саме тоді, на початку 1990-х років, учень ушлявленого народного вчителя, репресованого советською владою Григорія Дем'яна, та відомого історика, багатолітнього керівника відділення професора Юрія Гошка, проявляв не лише сильну волю, але й компетентність для того, щоб підсилити національно окреслену компоненту української етнологічної та мистецтвознавчої науки. Апелювання до спадщини вчених Наукового товариства ім. Шевченка було водночас символічним і програмно-тематичним. Настороженість деяких чиновників чи навіть колег до терміна «народознавство» була швидко подолана чітко аргументованими науковими поняттями, прописаними до деталей в документах концептуального характеру. Рішучість С. Павлюка на цьому етапі стала вирішальною, оскільки передбачала реформатування бюджетних асигнувань уряду молодій Українській державі в доволі непростий для економіки час. Водночас ця ініціатива стала однією з перших реальних перемін в самій парадигмі академічної науки, яка залишалася доволі статичною і коренево пов'язаною з «всесоюною» моделлю, в якій українська культура на проблематика була вторинною після московської.

В статусі керівника Степан Павлюк шукав сучасних механізмів наукової комунікації, розуміючи, що розвиватися академічні знання можуть виключно в системі постійних професійних діалогів. Тому в Інституті було запроваджено роботу регулярно діючого теоретичного семінару, а наприкінці 1995 року — випуск наукового часопису «Народознавчі зошити». Вважаючи за необхідне налагодити партнерські взаємини з фахівцями-етнологами інших країн вже в новому, державному статусі, С. Павлюк з колегами ініціює проведення у Львові організаційного зібрання та конференції Міжнародної Карпато-Балканської комісії по вивченню традиційної культури населення Карпат і Балкан (МКККБ), яка дала поштовх для підготовки кількох вагомих колективних наукових синтез. Майже паралельно, у тих же 1990-х роках, Інститут народознавства НАН України виступає організатором першої такого роду міжнародної наукової конференції «Мистецтво і традиційна культура українського зарубіжжя» (Івано-Франківськ, 1992), заклавши цілі напрямки в дослідженні духовних та естетичних феноменів української діаспори. Концепт цілісності етнопонаціональної спадщини став для Степа-

на Павлюка як організатора науки і як вченого одним з фундаментальних, ввійшовши в основу наукової методології в різних тематично-сміслових розробках — індивідуальних і колективних.

Розбудовуючи національну модель академічної гуманітарної науки Степан Павлюк чітко артикулює задачу для рішучого дистанціювання сучасних вчених від псевдонаукових теорій тоталітарного минулого. Питаннями ідеології та політології він займається не менш інтенсивно, багато часу присвячуючи громадській діяльності. Одним з виявів його державницької позиції стала системна підготовка над юридичним і політичним засудженням комунізму як злочинної ідеології. Йому, як одному з організаторів Народного Руху України (1988—1989), було вкрай непросто знаходити порозуміння з гілками державної влади у цьому питанні. Натомість ці свої погляди С. Павлюк намагався втілювати в конструктивні ідеї як лідер Крайової ради українського національно-патріотичного блоку Львівщини, Крайової ради Конгресу української інтелігенції, інших громадських структур, а також шляхом звернення до соціуму з телепрограм, публікацій, чи з трибуни Верховної Ради України у статусі народного депутата першого демократичного скликання (1990—1994). При цьому важливо наголосити, що вчений готував низку проектів Законів України, в тому числі «Про освіту», «Про музеї», «Про культурне середовище», «Про архіви і архівну справу України». Вносячи законодавчі ініціативи з цих та інших питань, Степан Павлюк намагався стверджувати в них нову якість державного мислення, усваючи застарілі норми попередньої історичної доби.

Моделюючи інституційне життя української науки і культури, налаштований на радикальні переміни молодий керівник ставив і перед собою сміливі дослідницькі задачі. Деякі з них мали особливо принциповий характер, і розкрилися в цілому комплексі інтелектуальних починів як науковий «паспорт» Степана Павлюка. Це, насамперед, проблема етногенезу, в якій знаходяться відгадки на цілий ряд питань етнічного походження українців у масиві Карпатських гір з їх складними дифузними зонами та взаємодією різних культурних субстратів. Директор Інституту націлив на вирішення різних аспектів етногенетичної проблематики багатьох авторитетних вчених як зі свого колективу, так і з Києва, Одеси, Ужгорода та зарубіжжя. Сам С. Павлюк зробив кілька засадничих ав-

торських текстів, в яких виявив свою позицію в цих складних питаннях. Наукові томи «Етногенез та етнічна історія Українських Карпат» за загальною редакцією академіка Павлюка стали однією з найбільш масштабних, втілених у конкретний видавничий продукт наукових проєктів за роки Незалежності.

До питомих характерологічних рис Степана Павлюка належить здатність помічати, а відтак і підтримати наукові таланти. А вже з такими обдарованими вченими різних генерацій директор Інституту йде на сміливе впровадження нових тематичних напрямків. Свого часу він прийняв на роботу справжніх трудівників на ниві національної науки — Г. Дем'яна, Я. Тараса, Р. Кіся, М. Маєрчик, дав можливість реалізувати масштабні задуми Р. Кирчіву, В. Овсійчуку, Г. Горинь, З. Болтарович, О. Никорак, Р. Чмелику, О. Нозі, О. Кісь, І. Маркову та багатьом іншим вченим. Степан Павлюк категорично відстоював і відстоює необхідність засвоєння нових методологічних підходів до інтерпретації явищ традиційної і професійної культури. Саме тому в структурі Інституту народознавства НАН України за останні роки відбулося стільки позитивних перемін щодо розширення меж дослідницьких програм, коли успішно співпрацюють етнологія, фольклористика, мистецтвознавство, музезнавство поруч з культурною антропологією, етнолінгвістикою, етнопсихологією, соціологією тощо.

До інших наукових моделей Степана Павлюка належать етнорегіони, які освоюються ним та колегами в комплексності звичаєво-обрядової сфери («Лемківщина», «Полісся», «Покуття та Гуцульщина», «Опілля», «Яворівщина» та ін.). Він підтримав цілий ряд мистецтвознавчих проєктів авторства В. Овсійчука, а його монографію про Т. Шевченка-художника розглядав як одну з базових у висвітленні світової рецепції українського генія. Кількатомна наукова монографія «Українське сакральне мистецтво», що виконується вже у 2010-х роках, є свого роду концептуальним містком між ранніми і зрілими поглядами визначного вченого в проєкції етногенезу. Такими ж документами масштабних ціннісних координат академіка НАН України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту народознавства НАН України Степана Павлюка є і роль Музею етнографії та художнього промислу, експозиційна площа якого інтегрує в сучасну Україну і світ важливі посили українського національного єства в широкій конфігурації явищ сві-

тової елітарної культури. Кожна з наведених інтегральних частин наукової, громадянської та етичної цілісності Ювіляра і формує той образ успішного й сильного Українця, який непереможно вбачає в своїй Нації унікальні можливості духового скріплення на нові історичні горизонти.

1. Павлюк С. Зораний переліг засіяний любов'ю до Вітчизни / Степан Павлюк, Василь Пилип'юк ; вступ. ст. Р. Яцтва — Львів : Світло і тінь, 2017. — 168 с. : іл.

Roman Yatsiv

SUCTION INTEGRATES: STEPAN PAVLIUKA'S SCIENTIFIC AND ORGANIZATIONAL MODELS

The article deals with the collection of scientific and scientific-organizational activities of Stepan Pavliuk, a scientist-ethnologist, socio-cultural and political statesman, and the permanent director of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. His great work as an organizer and as a researcher of ethnic culture is presented in the structure of models — the most significant thematic-semantic areas of scientific effort or forms of organizational initiatives. The significance of S. Pavliuk's reformation of the system of academic humanitarian science, in particular, the formation of the Lviv branch of ethnography, is emphasized. Among the priority scientific problems of the scientist is the problem of ethnogenesis, the complexes of customs in ethno-regions of Ukraine, the integrity and identity of Ukrainian culture.

Keywords: Stepan Pavliuk, folk studies, ethnology, ethnogenesis, academic science, ethnonational tradition, traditional culture, spiritual value system, scientific model, organizational model.

Роман Яцив

ИНТЕГРАЛЫ УСПЕХА: НАУЧНЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ СТЕПАНА ПАВЛЮКА

В статье рассматривается совокупность научной и научно-организационной деятельности Стэпана Павлюка — ученого-этнолога, общественно-культурного и политического деятеля, бессменного директора Института народоведения НАН Украины. Его большой задел как организатора и как исследователя этнической культуры подается по структуре моделей — наиболее значимых тематическо-смысловых направлений научных усилий или форм организационных инициатив. Отмечается принципы реформирования С. Павлюком системы академической гуманитарной науки, в частности формирования львовской среды народоведения. Среди приоритетных научных проблем ученого — проблема этногенеза, комплексов обычаев в этнорегионах Украины, целостности и самобытности украинской культуры.

Ключевые слова: Стэпан Павлюк, народоведение, этнология, этногенез, академическая наука, этнонациональная традиция, традиционная культура, духовно-ценностный комплекс, научная модель, организационная модель.